

UZ PRIKAZ: KNJIGA O BUNJEVCIMA KOJA ZBUNJUJE

(Arhivski vjesnik, 36, Zagreb, 1993, 255-306, autor Ante Sekulić)

Jasna Andrić
Odsjek za etnologiju
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb

O prikazu koji donosi mnoštvo prigovora knjizi Milane Černelić, *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca* (Zagreb, 1991) sve što je neophodno već je rečeno¹. Prigovore bi se možda moglo podijeliti na osobne ili nečim osobnim potaknute te na stručne, kada bi ih se moglo uvijek jedne od drugih potpunije odvojiti. Prigovorima osobnoga značaja, premda su bar neki od njih i povod pisanju ovoga priloga, ne bismo se bavili²; dotaknuli bismo samo neke primjere iz znanstvenoga rada Milane Černelić i Ante Sekulića.

Ante Sekulić se u svojim djelima koja se tiču Bunjevaca bavi samo bačkim Bunjevcima (donekle i bačkim Hrvatima uopće) i ta je njegova usmjerenost vidljiva u gotovo svim prigovorima djelu Milane Černelić, koja je nastojala analizirati i usporiditi pojave u okviru jedne teme iz narodnoga života svih Bunjevaca. Temu je odabrala sama usprkos saznanju da će rad biti opsežan i da nije jednostavno utvrditi tko su sve Bunjevci i "naći ih" na hrvatskim, bosanskim i hercegovačkim prostorima. Riječ je o osobini etničkih naziva (nadimaka) da mogu biti izrazitije ili manje izrazito prihvaćeni ili neprihvaćeni, te da se uz ostalo i u skladu s time šire ili nestaju. Autorica je stoga morala pri podacima za određena mjesta iz nekih regija upotrijebiti oznake da

¹ Vidi tekst Vitomira Belaja *Dr. Ante Sekulić o knjizi mr. Milane Černelić "Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca"*, u istom izdanju, str. 224-228

² Ante Sekulić napada Milanu Černelić na način neprimjeren u prikazima znanstvenih radova. U njenoj su knjizi "napisane poneke sablasne misli, prosudbe i zablude" i trebalo bi o njima "raspravljati odlučnije, jasnije i opsežnije, ne samo u znanstvenim ustanovama, na učenim skupovima nego također i na društvenim zborovima". Spočitava autorici to što su na jednoj od prednjih stranica knjige "otisnuti prvi stihovi iz dječje pjesme srpskog pjesnika Zmaja Jovana Jovanovića, pod naslovom 'Koje je bolje'. Ime pjesnikovo nije otisnuto (zašto?), ali je jamačno nespretno ispod spomenutih stihova tiskana posveta autoričinu pokojnom roditelju" (A. Sekulić, n.dj. 255, 256-257). Nespretnost je M. Černelić samo u tome što je i ona dio osobnoga unijela u svoju knjigu. Osjećala je potrebu da zahvali ocu koji ju je u njenom radu podržavao. Spomenute je stihove češće navodio, a njihov je autor za M. Černelić bio nevažan i nepoznat. A. Sekulić ima zamjerki prema znanstveno-nastavnoj ustanovi u kojoj M. Černelić djeluje i prema svim njenim profesorima, kojima se ona na početku knjige zahvalila. Zahvalila se (previše) i meni, pa sam stekla čast da mi u prikazu bude opisano podrijetlo, a bilo bi ono prihvatljivo, pa stoga nisam trebala "ni u ime 'kulturno-historijskog etnološkog smjera' posumnjati u 'porijeklo Bunjevaca' o kojem M. Černelić 'raspravlja' u svojoj knjizi". Moje osobno podrijetlo nije bilo prihvatljivo baš uvijek i zbog njega je A. Sekulić imao nevolja zbog kojih duboko žalim - ali sve to spada nekamo drugamo, a ne u objektivnosti znanstvenoga posla ni u ocjene njegovih rezultata.

je u njima "prisutna bunjevačka komponenta" ili je ona "manje izražena", dotično da postoji "trag bunjevačkoj komponenti"³. Slijedom tih tragova koji se očituju u povijesnim podacima, prezimenima, kazivanjima (predajama), a zatim i slijedom potvrda o baštinjenim kulturnim pojavama koje pokazuju sličnosti s onima s izrazito bunjevačkih područja, M. Černelić je morala širiti prostore svojih istraživanja. Radi nekih je pojedinosti morala zaći i u Istru, među Gradišćanske Hrvate, u južnu Dalmaciju, istočnu Hercegovinu, Crnu Goru te i u sjeveroistočnu Srbiju, k Vlasima (kako sami sebe nazivaju, što uz ovaj etnički naziv nije često). Povoljnije bi na neki način bilo slijediti trag kulturnim pojavama karakterističnima za Bunjevce, pa time i tragove njih samih, na cjelovitim prostorima Hrvatske, Bosne i Hercegovine te barem susjednih dijelova Crne Gore i to uz pomoć etnoloških karata, no daleko bi to prelazilo odabranu temu i njen opseg⁴.

Neki od prigovora knjizi Milane Černelić sastoje se u tome da njen naslov "ne upućuje na zanimljivo povijesno štivo rađeno na temelju arhivske građe i znanstvenih povijesnih rasprava", "neodređen je glede Bunjevaca (tko su, odakle su, područja na kojima žive, i sl.)", a cijela knjiga "ne temelji se na povijesnim činjenicama, pače ne spominje se u njoj ni gdje niti kada se prvi put javlja etnik Bunjevac. Knjiga je tobož o Bunjevcima, ali se ne razlikuju u radu bački Bunjevci od Šokaca"⁵. Knjiga, naravno, ne sadrži povijesnu raspravu koja bi se temeljila na pisanim izvorima, to je etnološko djelo na određenu temu. Po tome se ono i razlikuje od velikom marljivošću pisanih enciklopedijskih zasnovanih prikaza Ante Sekulića o bačkim Bunjevcima. Pri prvom javljanju etnika Bunjevac A. Sekulić zacijelo misli na podatak u kojem se spominje župa Bunjevci u Bačkoj (iz 1622. godine). Župa i mjesto toga imena nisu kasnije potvrđeni, pa će vjerojatno pravo imati oni koji misle da se i nije radilo o jednom naselju⁶. Usputno se može spomenuti da bi se moglo naći i usporedbi, premda novijih. U knjizi vjenčanih župe Vodičevu, a već dugo joj je sjedište u Volar-Šurkovcu, u sjeverozapadnoj Bosni, upisan je 1775. godine mladoženja čija je majka "Helena ex Bunievci". Iste je godine kao majka nevjestice upisana "Martha Bunievka", a zatim se češće javlja naziv Bunjevac kao prezime⁷. Do novijega doba ono se u sjeverozapadnoj Bosni izgubilo (što može biti pitanje za sebe). Podatak o imenu Mattheus Bunievaz u gornjem Glamočkom polju, 1768. godine, već je dobro poznat, a pojava takvih prezimena bit će odraz doseljavanja iz Like i Dalmacije u Bosnu kroz 18. stoljeće⁸. Hrvati došljaci postaju Šokcima (premda taj naziv u sjeverozapadnoj Bosni nije uvijek osobito srdačno prihvaćen). Naselja Bunjevaca i Šokaca jasno se po tim nazivima mogu razlikovati u

³ Milana Černelić, *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*, Zagreb 1991, 26 (uz to i obrazloženje cijeloga postupka razvrstavanja, str. 23-26) te 162 (obrazloženje klasifikacije izložene u tabelama).

⁴ Svoje poznavanje takva postupka i potrebu da se on primijeni u znanstvenom radu koji bi slijedio navodi M. Černelić na početku i na kraju svojega djela (str. 12 i 160).

⁵ Ante Sekulić, *Knjiga o Bunjevcima...*, n.dj., 255, 256, 266.

⁶ Ante Sekulić, *Bački Hrvati, Narodni život i običaji, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, 52, Zagreb 1991, 16-17, 39 (= *Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, 50, Zagreb 1986, 22, 48-49; djelo *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb: Školska knjiga, 1989, nećemo navoditi jer su izostavljene napomene, tzv. znanstveni aparat). U napomeni 20, str. 16 (ili 22), A. Sekulić se poziva izravno na dokument, a u daljnjim napomenama na autora koji se tim pitanjem bavio.

⁷ Prema vlastitim ispisima iz spomenutih matica, u kojima će i o tom pitanju biti još podataka. Valja se nadati da su matice sačuvane, jer to je jedan od možda posljednjih dokumenata o hrvatskom življu u tom dijelu Bosne.

⁸ Mario Petrić, *Prilog proučavanju porijekla Bunjevaca, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu*, Nove serija, Etnologija 20/21, 1966. 102. O selidbama u Bosnu: Stjepan Pavičić, *Seobe i naselja u Lici, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, 41, Zagreb 1962, 264-265. Važni su i podaci koje prenosi Jovan Erdeljanović, *O poreklu Bunjevaca*, Beograd, 1930, 290-291.

Bačkoj, premda ni tu zacijelo, bar u nekima od njih, povijesnokulturni tijek nije bio sasvim jednostavan⁹. Podatke iz tih naselja, koji se tiču njene teme, dosljedno odvajaju Milana Černelić jedne od drugih i od podataka za sela u kojima žive Srbi¹⁰. Radi se o neophodnim usporedbama koje je M. Černelić provela i na drugim područjima kojima se bavi. Svoj pogled usmjeren samo na Bačku očituje A. Sekulić i u zamjerci Petru Skoku koji u svom Etimologijskom rječniku navodi (sažeto i donekle nespretno) da Bunjevci sebe nazivaju Šokcima. Ide to u Skokova "mišljenja koja zbunjuju", a "u godini 1971, kada je prva knjiga ERJ objelodanjena, teško je bilo pročitati takvu rečenicu. Ni u literaturi ni u životu nije Bunjevac sebe nazivao Šokcem, niti ovaj sebe Bunjevcem"¹¹. U dijelovima Dalmacije, napose, čini se, tamo gdje granica Bosne nije daleko, ta pojava postoji¹².

Pri svom zahtjevu da je Milana Černelić trebala proširiti svoju radnju povijesnim podacima, prvim spomenima bunjevačkoga imena, Ante Sekulić zacijelo nije pomišljao na podatak iz turskih poreznih popisa u kojima je, 1570. godine, u Maroku, u Baranji, zabilježen kao novi doseljenik "Márton Bunavác". Spominjući to A. Sekulić (možda samo na tom mjestu) izriče pohvalu Jovanu Erdeljanoviću koji "oprezno odbija taj podatak i razložito odbacuje nespretno čitanje kmetova imena"¹³. J. Erdeljanović bi jamačno mislio nešto drugačije da je znao za drugi zasad djelomično poznat sličan podatak iz turskih popisa u Slavoniji. U Sovskom Dolu, u Požeštini zatečena je 1545. godine obitelj s prezimenom Bunjevac, a na doseljavanje "Vlaha" moglo bi uputiti zabilježeno prezime Primićur¹⁴. Iz turskih popisa stanovnika Hercegovine, u 16. stoljeću i nešto prije njega, mogu se naslutiti živa njihova kretanja i mnogo je pustih sela. Tu se nažalost ne bilježe prezimena, no u poimeničnom popisu iz 1475-77. nalazi se podatak o džematu Vukića Krmpotića, a taj se pri razmatranju prošlosti Bunjevaca neće moći mimoći¹⁵.

⁹ Uočljivije je to, već i po samim etničkim nazivima, na prostoru Mađarske. A. Sekulić prigovara etnologu Đuri Šarošcu da "unosni zabunu svojom diobom na Šokce, Bošnjake, Bunjevce, Hrvate, Race i drugim povijesnim nejasnoćama" (A. Sekulić, *Bački Hrvati*, n.dj., str. 145, nap. 9). Može se usput spomenuti da prezime Andrić A. Sekulić navodi među šokačkim prezimenima (bez oznake su za mjesto i doba bilježenja, a bit će tu i znatnih nedostataka), no i među bunjevačkima (iz 1744., Sombor) (usp. isto djelo 267, 253).

¹⁰ M. Černelić, n.dj. 25 i detaljno, 161, 162-164. Postoje i podaci iz sela Bačina i Dušnoka u Mađarskoj, a u njima žive Raci-Hrvati. Taj naziv ne spominje A. Sekulić, koji žitelje Dušnoka želi probrojiti Bunjevcima, premda poznaje pitanja koja se s njima u svezi javljaju (*Bački Hrvati*, n.dj. 33; *Narodni život i običaji...*, n.dj. 41).

¹¹ A. Sekulić, *Bački Hrvati*, n.dj. 20; *Narodni život i običaji...*, n.dj. 26. Treba reći da P. Skok podatak navodi među rečenicama u kojima se govori o Podunavlju (čitav tekst prenosi A. Sekulić).

¹² Usp. Vesna Čulnović-Konstantinović, *Život i socijalna kultura stočarskog stanovništva pod Dinarom, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, 51, Zagreb 1989, 131-133. Upotreba naziva Šokci za Bunjevce zabilježena je u tri naselja (i u Hrvata i u Srba), a autorica upozorava i na mišljenje A. Sekulića (nap. 53, str. 133). I Jovan Erdeljanović (n.dj. 302, nap. 3) znao je za neke podatke, napose iz Vrličke krajine, no samo iz govora Srba koji "kad hoće da se Bunjevcima zbog vere potsmegnu, nazvaće ih "Šokcima"". Ima i neobjavljenih podataka, a neke je, možda iz arhiva Akademije, mogao poznavati i P. Skok.

¹³ A. Sekulić, *Bački Hrvati*, n.dj. 38 (*Narodni život i običaji...*, n.dj. 47-48), J. Erdeljanović, n.dj. 61-63, doista uzima u obzir neuobičajeno u tom popisu pisanje imena pred prezimenom, zatim točnost pri čitanju te da podatak "koji je sam po sebi osamljen i odnosi se samo na jednog čoveka, ne možemo smatrati kao pouzdan spomen etničkog imena Bunjevac".

¹⁴ Josip Butorac, *Stanovništvo Požege i okolice 1700-1950, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, 43, Zagreb 1967, 358 (prezime Primićur navodi se i u Djedinoj Riki, str. 357). Prezimena u Sovskome Dolu (i u Djedinoj Riki) nisu se održala do popisa iz 1702. godine. Prezime Bunjevac javlja se tada u Doljancima i nešto kasnije (1740.) u Ašikovcima. Podaci iz turskih popisa donešeni su, nažalost, u ograničenom opsegu (samo za četiri naselja), a za Sovski Dol sastojao se samo u nizu prezimena. Za potpunu sigurnost nedostaje kritičko izdanje čitava popisa.

¹⁵ Ahmed S. Aličić, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo 1985, 89-90 (podatak je već spominjan u nekim raspravama i prikazima). Džemat Vukića Krmpotića bio se prije popisa vratio na svoja stara zimovališta, no ako je podatak da je već u drugoj polovici 15. stoljeća postojalo u okolici Zemunika selo Krmpote (ili Krmpotići) točan (prema: S. Pavičić, n.dj. 162), neki se nisu vratili, uputili su se dalje.

U svojim novijim djelima bavi se Ante Sekulić mišljenjima o značenju imena Bunjevac, premda 1978. godine navodi da "o imenu, odnosno natuknici Bunjevac danas više nije potrebno raspravljati"¹⁶. Tom prilikom ipak se kratko osvrće na mišljenje Paškala Cvekana koje se nastavlja na vijest da su Bunjevci u Podunavlju stanovali u zemunicama, a "da se takve nastambe u Dalmatinskoj zagori i danas još zovu - bunja - a i danas se još na salašima bunjom zove kućica za psa, koja je svojim donjim dijelom u zemlji. Nije li baš to dovelo i do naziva Bunjevac, koji se u samostanskim povijesnim zapisima spominje tek u ovome stoljeću? I izvor Bune ima upravo takav početak - udubina u pećini - bunja!" Mišljenje ocjenjuje A. Sekulić kao zanimljivo i dodaje podatak "da je i privremeno sklonište na njivama, daleko od salaša i naselja često nazivano bunjom (prekrivena kukuruzovinom ili sl.) jer su se i ljudi za kratkotrajna nevremena 'uvlačili u bunje'"¹⁷. 1986. godine u kraćem prikazu o bačkim Hrvatima navodi A. Sekulić više mišljenja o imenu Bunjevac (a neka odmah kratko odbacuje)¹⁸. Tom prilikom donosi i vlastito: "Od svih domišljanja o imenu Bunjevac čini mi se najbližim i najpouzdanijim da narodno ime treba izvesti od imena bunja (1. kuća okrugla oblika i osobita krova, 2. zemunica; sirotinjski/pastirski stan). Za sve Bunjevce, pa i bačke, značajno je, naime, što ih se etnogenetički tumači kao potomke negdašnjih stočara Vlaha". O tome "nisu doduše raščišćena sva pitanja", pa će "raščišćavanje oko hrvatske etnogeneze doista unijeti više svjetla o narodu u cjelini i njegovim dijelovima"¹⁹. Može se usput napomenuti da se piscima koji navode predaje o etničkom imenu i narodnu etimologiju ne bi trebalo pripisati (ako to sami ne naznače) prihvaćanje toga kao vjerodostojnog. Mišljenja iz naroda u svezi s riječima buna i buniti (se) spominju R. Jeremić i I. Murgić²⁰, a priklanja se, čini se, takvim mišljenjima Ambrozije Šarčević (neće biti da je "izvodio svoje narodno ime od glagola bunjati...", kako to spominje A. Sekulić)²¹

Izrazito se, riječima, nije Ante Sekulić u svojim novijim djelima odredio za tumačenje imena Bunjevci rjeđu bunja, no od svih drugih tumačenja, spomenutih i nespomenutih, tome je posvetio najviše pažnje²². Spominje najvažnije autore koji su pomišljali na to da je ime Bunjevac imalo označiti čovjeka koji stanuje u bunji, kamenoj kućici od suhozida, nadsvođenoj nepravom kupolom, sredozemskoga podrijetla. Najpoznatije je, dakako, u tom pogledu mišljenje Stjepana Pavičića (i ponavljao ga je)²³, a slijedio ga je na neki način u novije doba Svetozar Georgijević²⁴. Posljednji se suočio s višeznačnošću riječi *bunja* (i od nje izvedenih riječi), no njeno nejasno podrijetlo ne bi trebalo smetati da u njoj "vidimo jedan termin kojim su se u Dalmaciji u prošlosti

¹⁶ Ante Sekulić, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*, Split 1978, 22.

¹⁷ Isto djelo, 26, nap. 133 i tu navedeno djelo P. Cvekana iz kojega prenosimo citat.

¹⁸ Ante Sekulić, Prilog trostoljetnoj povijesti bačkih Hrvata, *Croatica christiana periodica*, 10, Zagreb 1986, br. 18, 226-227.

¹⁹ Isto djelo, 227. Prvo značenje bunje kao kućice potječe iz priloga S. Pavičića u Enciklopediji Jugoslavije, 2 (Zagreb, 1956, 304-305 ili 1982, 583). Prilog je pod natuknicom Bunjevci (bit će neka pogreška što je naveden pod: Bunja). Za bunju kao zemunicu nije u djelu Ćirilja Ivekovića navedeno mjesto gdje bi se to značenje moglo naći.

²⁰ Ante Sekulić, Prilog..., n.dj. 226 i napomene 60 i 61. Za podatak I. Murgića upućuje na djelo: Ivan Antunović, *Razprave o podunavskih i potisarskih bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom i gospodarskom*, Beč 1882, 44, no i tu stoji: "Jedni kažu, da su se njihovi stari uvijek bunili...".

²¹ Ante Sekulić, Prilog..., n.dj. 226-227. U napomeni 62, str. 227 autor upućuje na pismo A. Šarčevića, pohranjeno u Arhivu Matice srpske. Dijelove toga pisma donosi, u prijevodu: Alba M. Kuntić, Počeci borbe za preporod bačkih Bunjevaca, Beograd 1969, 406-407, a spominje i tiskan spis istoga autora iz 1886. godine, gdje je ponovljeno isto mišljenje.

²² Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, n.dj. 18-19, 21, (22), 24-25; *Narodni život i običaji...*, n.dj. 23-25, 27, (29), 31. Budući da je tekst u oba izdanja isti (pa i s istim greškama), to će se, kratkoće radi, navoditi samo novije djelo.

²³ Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, n.dj. 24.

²⁴ Isto djelo, 19, 21, (22), 24.

služili kad su hteli obeležiti stanovanje 'pod zemljom'. Bunjevcima, doseljenima u Dalmaciju, mogli su stanovnici gradova nadjenuti njihovo ime kao porugljivo, jer da su se nastanili po bunjama koje su "građene na brzinu i uvučene u zemlju"²⁵. Stanovanje pod zemljom, u kraškim krajevima, A. Sekulić ne drži, čini se, sasvim mogućim²⁶. Svoje raspravljanje o svezama Bunjevaca s bunjom prekida A. Sekulić da bi spomenuo neke podatke i mišljenja o Vlasima stočarima s jugoistočnih dijelova Balkana, jer "mnogi pisci u raspravama o Bunjevcima spominju Vlahe"²⁷. Čini se da tim Vlasima pripisuje poznavanje bunje kao pojave i njena naziva²⁸. Nadimak koji bi označavao stanovnike bunja, bile to šupljine u stijeni ili u zemlji ili zidane kamene kućice, bio bi, dakako, porugljiv, kako to i navode neki od zastupnika takva mišljenja o postanku imena Bunjevac (sve bi ih, s njihovim mišljenjima, trebalo spomenuti)²⁹. Neke još A. Sekulić i spominje, a bili bi to Milovan Gavazzi i Marijan Stojković koji su potpisali tekst uz natuknicu Bunja u Hrvatskoj enciklopediji. Dijelove toga teksta A. Sekulić i donosi³⁰, ali ne i posljednju rečenicu: "Neki pisci misle, da su se Bunjevci nazvali po bunjama, u kojima su stanovali neki hrvatski katolici u zagorskoj Dalmaciji"³¹. Neće biti ni potrebno naznačiti da time M. Gavazzi i M. Stojković ne izjavljuju vlastito mišljenje.

Danas znamo da *bunja* kao riječ i kao pojava postoji i na području Vojvodine. Prvi se podaci o tome mogu naći u bunjevačkim narodnim pripovijetkama koje je sabirao Balint Vujkov. Bunja je tu udubina u zemlji (za zvijeri) i u slami ili sijenu za domaće životinje., a ponekad bi to mogla biti veća duplja, špilja. Nešto od tih podataka poznaje i A. Sekulić koji je prema svom sjećanju uputio i na bunju kao privremeno sklonište za ljude (plitku udubinu s nadstrešnicom)³². U značenju legla za životinje riječ *bunja* je navedena i u novijem Rečniku bačkih Bunjevaca³³, a u značenju "privremeno pastirsko sklonište" našla je potvrdu među leksičkom građom s područja Vojvodine na temu stana i stanovanja. Podatak za naziv bunja s tim značenjem samo je jedan, a potječe iz sela Pačira u Bačkoj³⁴. Danas (i možda već dugo) u tom selu nema Bunjevaca³⁵, no

²⁵ Svetozar Georgijević, O imenu Bunjevci, *Onomastica jugoslavica*, 7, Zagreb 1978, 177-187, napose 182, 186.

²⁶ Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, n.dj. 22, nap. 68.

²⁷ Isto djelo, 21-22, (23). Može se samo spomenuti da su pitanja koja se tiču Vlahi tako složena da za njihovo predstavljanje neće biti dovoljno osloniti se uglavnom na djela Dominika Mandića i Krunoslava Draganovića. Za pitanje Bunjevaca zacijelo (kada bi i bila točna) ne bi imala značenja teorija D. Mandića o Vlasima kao potomcima Maura koje su Rimljani preselili iz sjeverne Afrike.

²⁸ Nešto je jasnije svoje zaključivanje A. Sekulić izrazio u prilogu iz 1986. godine; usp. nap. 19 i tekst kojem pripada.

²⁹ Na prvobitnu porugu u imenu Bunjevac pomišljaju S. Pavičić, n.dj. 256-257 i S. Georgijević, prema nap. 25. Posljednjega navodi i A. Sekulić (*Bački Hrvati*, n.dj. 24 i nap. 89) u smislu "drukčijih tumačenja". Ostali autori koji su se bavili povezanošću imena Bunjevci i riječi bunja ne razmatraju daljnja značenja.

³⁰ A. Sekulić, *Bački Hrvati*, n.dj. 24 (u prijepisu teksta ima pogrešaka).

³¹ Milovan Gavazzi, Marijan Stojković, Bunja, *Hrvatska enciklopedija*, 3, Zagreb 1942, 517.

³² Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, 18-19 i nap. 32 (str. 18). A. Sekulić se poslužio samo podacima koji se u dvije zbirke B. Vujkova nalaze u Tumaču manje poznatih riječi. Starija zbirka koju navodi (*Hrvatske narodne pripovjetke, Bunjevačke*) nije izdana u Novom Sadu 1959. godine, već 1953. Najviše podataka o bunji ima u pripovijetkama (ne i u rječniku) u izdanju: *Bunjevačke narodne pripovjetke*, Subotica 1951, a pokoji je i u nekome od kasnijih. Za bunju u smislu veće duplje usp.: B. Vujkov, *Hrvatske narodne pripovjetke*, n.dj. 95 ("velika bunja u trnju", iz koje "skoči troglavi zmaj") i 102 (bunja pripada "višćuri" i ima sedam podruma); isti autor, *Jabuka s dukatima*, Subotica, 1986, 212,215 ("do orijašove bunje" na kojoj je "velika i debela gvozdena kapija"). - Svoje prisjećanje bunje kao skloništa spomenuo je A. Sekulić već u djelu iz 1978. godine (usp. nap. 17 i tekst kome pripada).

³³ Matko Peić, Grgo Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad-Subotica, 1990, 39, pod: bunja, 2. i 3.

³⁴ Gordana Vuković, *Terminologija kuće i pokućstva u Vojvodini*, Novi Sad 1988, 102, 103 (122, 247). Radi se o vrijednom djelu u kome su podaci klasificirani i kartografski prikazani, no za našu svrhu tema nije možda mogla obuhvatiti sva značenja riječi bunja, a bilo bi dakako povoljnije i da je odabran veći broj mjesta.

³⁵ Ante Sekulić, *Bački Bunjevci*, n.dj. 153 (spominje se Pačir kao naselje Bunjevaca, za turske uprave), 68 (u godinama 1782-1786. u Pačir doseljavaju Mađari). Poblizih podataka o nestajanju Bunjevaca iz Pačira nema.

nije ono daleko od bunjevačkih naselja. Zna se ipak za bunju i na udaljenijim stranama. U Srijemu je to "koliba od slame za sklanjanje alata, zatvaranje živine", a u Banatu "u sadevenoj slami izdubena jama za zatvaranje živine noću". Bilo bi dobro i točnije znati odakle podaci potječu³⁶. Uz ostalo i oni upućuju na činjenicu da se baštinjena kultura bačkih Bunjevaca ne može pri proučavanju naprečac odvojiti od pojava u kulturi ostalih podunavskih Hrvata i u kulturi Srba, onih koji već duže žive u tim stranama.

Premda zastupnici mišljenja o izvoru imena Bunjevci u riječi *bunja* polaze od bunje kao od kamene kućice s posebnim karakteristikama, značajne za sredozemnu kulturu, najstarije će razmišljanje te vrste potjecati iz Podunavlja. Ivan Antunović jasno kaže: "A Bunjevca nieki prijatelji hoće da izvedu iz bunje, jame zemunice, u kojih su poslie razorenja dolnje Ugarske stanovali"³⁷. Nismo mnogo znali o bunji u Podunavlju, pa podatak (možda dio predaje) nije naišao na pažnju i razumijevanje³⁸.

Više mišljenja o imenu Bunjevac potječe iz narodnih predaja, a jedno takvo, manje poznato, spominje se uz druga poznatija: "'Bunjevac' - Nikoiji govore, da ovo ime zato ima, što je došao u Bačku iz Dalmacije preko rike 'Bune' vode al di je ta voda, to neznam. Niki pako da u turski rat među ritovi se sakrivali, i po tuštaji se zabunili. A Srbliji vele, da se uvik bunili i otud dopalo njim ime 'Bunjevac'"³⁹. Po A. Sekuliću nije se našlo "pisanih spomenika prema kojima bi etnik 'Bunjevac' zbuñjivao njihove sunarodnjake ili njih same, nego je zabunu unosilo krivo tumačenje i pejorativna uporaba bunjevačkog imena"⁴⁰.

Doktora Antu Sekulića zbuñjuje knjiga Milane Černelić o Bunjercima i mnogo šta u njoj. "Poglavito zbuñjuje čitatelja što autorica povezuje 'svoje' Bunjevce s Crnogorcima i Srbima. Držim, naime, da u svih naroda oko nas ima kumova, djeverova, svekrva, jetrva, i sl. 'svatovskih časnika'. Zašto je autorica krenula prema krajevima koji su po svjetonazoru, mentalitetu, jeziku, ponašanju stranci, tuđinci u krajevima 'na brdovinom Balkanu'?" Njen "postupak zbuñjuje, jer bunjevački Hrvati u svojim većim selidbama krajem XVII. stoljeća nisu krenuli s Durmitora, niti s Lovćena, sigurno ni iz Aleksinca ili sličnoga naselja". "Trebalo je bunjevačke Hrvate imenovati njihovim pravim imenom i ne zanemariti smjer njihova pomicanja u doba selidaba (od XV. do XVIII. st.) - bilo je to naime prema sjeveru, prema Podunavlju, srednjoj Europi. Nikako prema Crnoj Gori i Srbiji."⁴¹ U raspravljanje o riječima bunja i Bunjevci umetnuo je A. Sekulić podatke o Vlasima (Aromunima) koji su (doduše dosta davno) došli "preko Durmitora i Drine u Bosnu" i u srednjem su vijeku "živjeli u današnjoj Hercegovini, dijelu Crne Gore, južnoj Dalmaciji (od Cetine do Boke kotorske)". I zaključuje: "Konačno, nakon spomenutih mišljenja brojnih pisaca o etnogenezi Bunjevaca čini se najpouzdanijim tražiti jezgru toga dijela hrvatskog naroda u starim romanskim stanovnicima. Tijekom vremena, u nemirnim razdobljima

³⁶ *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, 2, Beograd, 1962, 292, pod: bunja, 2b.

³⁷ I. Antunović, n.dj. 49 (-50).

³⁸ Nikola Radojčić, O imenu Bunjevaca, *Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu*, 3, 1930, 269. Pristaje uz mogućnost izvođenja imena Bunjevac od riječi bunja (str. 270), a za značenje koje donosi I. Antunović drži da je "jamačno vrlo usko i nepotpuno određeno". Ante Sekulić (*Bački Hrvati*, n.dj. 19) navodi da treba "razlikovati zemunicu od bunje pa je I. Antunović nejasno oblikovao svoje tumačenje, jer podunavski Bunjevci znaju za zemunicu u svojoj prošlosti, a jama u njihovu životu nije bila samo iskopano udubljenje u zemlji nego skladište pšenice u teškim i nemirnim vremenima".

³⁹ Josip Mamuzić, Odgovor na pitanja družt. jugosl. poviest. i starine, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, 11, Zagreb 1872, 265.

⁴⁰ Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, n.dj. 25.

⁴¹ Ante Sekulić, *Knjiga o Bunjercima...*, n.dj. 262, 266.

pomicanja stanovništva, oni su se zatim pomiješali, srodili i suživjeli s brojnim Hrvatima ikavskog govora i katoličke vjere⁴².

Možda je u nekoj osnovi i bilo tako, no ne znamo dok to ne pokušamo saznati. Zadatak je znanosti pronalaziti pitanja i pokušati ih riješiti. M. Černelić na kraju svoje rasprave navodi da njome "nije bilo moguće objasniti porijeklo Bunjevaca", no "došli smo do stanovitih saznanja koja na dosadašnje slične teze i pokušaje bacaju novo svjetlo"⁴³... Možda je sporno između nje i A. Sekulić to što ona ne prelazi preko različitosti (one izazivaju pitanja) i traži im izvore, a A. Sekulić (u svezi s prikazima svadbenih običaja) prigovara da "na više mjesta iznosi razlike prema vlastitim podacima i podacima iz ostalih korištenih izvora, no čini se da težište stavlja na sličnosti, jer, uz ostalo, i u zaključku zanemaruje razlike koje je naveo". Citira i taj zaključak: "Obrada i raščlamba svadbenih običaja bačkih Bunjevaca potvrđuje povijesnu istinu da su oni cjelovita, jedinstvena narodna (etnička) cjelina". Pri tome je A. Sekulić "razlike između čavoljskih Bunjevaca i ostalih, od kojih neke i sam spominje, jednostavno isključio", nije uzeo u obzir "sve regije s bunjevačkim stanovništvom", a "daje opći pregled svadbenih običaja svih bačkih Bunjevaca bez ikakvih ograda"⁴⁴. Ante Sekulić nije etnolog, no nastojao je u svojim djelima uz podatke s područja drugih struka prikazati i nešto iz narodnoga života bačkih Bunjevaca, pa i Šokaca (svih bačkih Hrvata). Za takve su prikaze potrebni brojni podaci koje nitko ne može sabrati sam, pa se stoga organizira njihovo sabiranje i arhiviranje, a pri njihovu korištenju navode se o njima svi pokazatelji. Nešto nerazumijevanja i prigovora A. Sekulića potječe i s toga područja, no i njemu se, čini se, može ponešto prigovoriti⁴⁵.

Moglo bi još biti dosta riječi o radu Milane Černelić, pa i o njenim novijim priložima s područja baštinjene kulture Bunjevaca, a o mnogo čemu moglo bi se, dakako, raspravljati na osnovi djela Ante Sekulića. Moglo bi se još ponešto reći i o pitanju pojma *bunja*, ali ne mnogo i o tvorbi imena Bunjevci iz toga izvora. I njihovo ime i pitanja njihove baštinjene kulture zahtijevat će još mnogo razmatranja i pažnje, ne i njihovo hrvatstvo. Ni onih koji žive u Vojvodini, jer (prema jednom starijem mišljenju): "Svi vojvođanski Bunjevci se uz neznatne izuzetke (samo se pojedinci priznaju Mađarima, Švabama ili Srbima) smatraju Hrvatima, pa ne ima nitko prava da im to hrvatstvo osporava. U starom bunjevačkom kraju u Hercegovini, Dalmaciji i Lici žive Bunjevci izmiješani i sa Srbima i sa Hrvatima, pa se u toj bunjevačkoj matici ne će naći ni jednoga Srbina, koji bi kazao da je Bunjevac, a ne će se naći ni Bunjevca, koji bi htio reći da je Srbin, već samo Hrvat. Pa ako u matici ne ima Srba Bunjevaca niti Bunjevaca Srba, već samo Hrvata Bunjevaca i Bunjevaca Hrvata, onda nisu ni njihovi odvojci u Vojvodini mogli preko noći postati pripadnici neke druge narodnosti, pa ni srpske"⁴⁶. U znanstvenom djelu određene vrste nije potrebno ponavljati da su Bunjevci Hrvati, a njihovo posebno ime treba da u takvom djelu uputi na razlike koji oni i sami često osjećaju prema drugim, i među sobom tako uvelike različitim, Hrvatima.

⁴² Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, n.dj. 21, 25 (Planini Vlašić neće biti mjesto u opisu Staroga Vlaha).

⁴³ Milana Černelić, *Uloge i nazivi odabranih svatova...*, n.dj. 160.

⁴⁴ Isto djelo, 17, 18.

⁴⁵ Ante Sekulić (*Knjiga o Bunjevcima...*, n.dj. 262, 266) spočitava Milani Černelić što, po njenom vlastitom priznanju, nije obavljala ispitivanja u Lici (o toj temi). Milana Černelić (*Uloge i nazivi...*, n.dj. 17) spominje da A. Sekulić rijetko navodi mjesta u kojima je bilježena građa. Može se dodati i jedan nešto drukčiji primjer u kojem je selo poznato, ali nije sasvim jasno tko je sabirao građu, autor ili mjesni župnik, ili čiji je možda koji dio te građe (Ante Sekulić, *Bački Šokci i njihova naselja, Radovi Centra za znanstveni rad*, Vinkovci, 5, 1984, 141, nap. 235, 145, nap. 266).

⁴⁶ Bogoslav Kosović, *Porijeklo riječi "Bunjevac" i "Bunjevci"*, *Lički Hrvat*, 1, Zagreb, 1937, broj 9-10 (25. 12.).